

Aletta en Julius Jacobs in Lochem

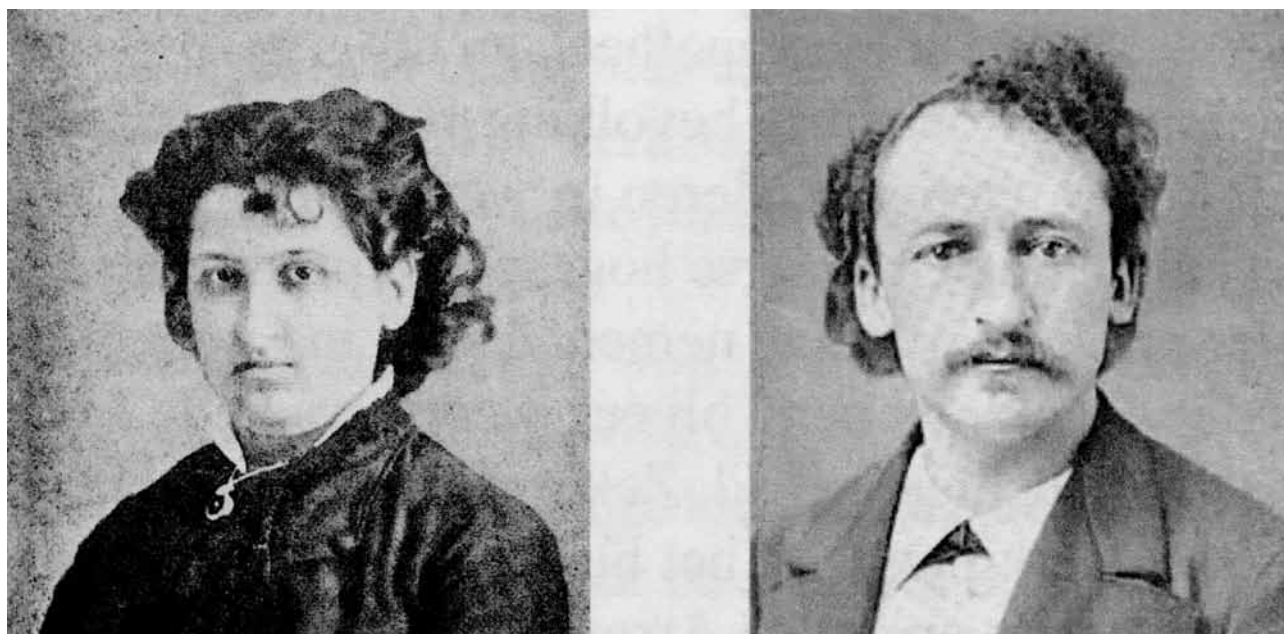
Eddy ter Braak

“Toen ik eens, vele jaren later, in Lochem een propaganda lezing voor Vrouwenkiesrecht hield, kwam een jonge man mij namens zijn ouders bloemen brengen, als bewijs van erkentelijkheid voor medische hulp welke ik in den zomer van het jaar 1876 had verleend.”

Dit staat te lezen in Herinneringen, de autobiografie van Nederlands eerste vrouwelijke arts Aletta Jacobs, naar wie in bijna elke plaats in ons

ze zich gingen voorbereiden op het huwelijk. Toen Aletta in 1867 van de lagere school kwam, stond dan ook alleen de jongedameschool voor haar open met lessen in Frans,

werk. Daarop kreeg ze een woedeaanval en verscheurde de schriften. Het maakte immers niets uit of ze haar best deed, zij mocht als meisje toch niets worden! Ze werd daarop

Aletta Jacobs

Julius Jacobs

land wel een straat is vernoemd. Weinig mensen in Lochem zullen ervan op de hoogte zijn, dat Aletta twee keer een periode van een paar maanden in Lochem heeft doorgebracht en daar bovendien patiënten heeft geholpen.

Aletta Jacobs en Julius Jacobs

Dat Aletta Jacobs in Lochem terecht kwam, heeft alles te maken met haar twaalf jaar oudere broer Julius. Hij was haar lievelingsbroer. Degene ook, die haar in haar traject naar haar academische studie veelvuldig heeft ondersteund. Vanaf haar zesde jaar verkondigde Aletta al, dat ze arts wilde worden, net als haar vader en broer Julius. Een wens, die in haar tijd voor meisjes volkomen ongebruikelijk was. Van hen werd verwacht, dat

handwerken en goede manieren. Daar heeft ze het veertien dagen volgehouden. Ze vond het zo'n verspilling van haar energie, dat ze er de brui aan gaf. Omdat er in de omgeving geen alternatieven waren, werd afgesproken dat ze thuis zou blijven om haar moeder met het huishouden te helpen en 's avonds Franse en Duitse les zou krijgen. Talen boeiden haar echter niet zo en het huishouden vond ze vreselijk en ze verwaarloosde het. Ze trok zich steeds meer in zichzelf terug en was vaak ziek. Aletta had maar steeds één doel voor ogen en dat was en bleef arts worden. Een keerpunt in deze voor haar uitzichtloze situatie was het bezoek van dr. Ali Cohen bij hen thuis. Toen men hem haar schriften liet zien, complimenteerde hij haar met haar

de kamer uit gestuurd en toen ze terugkwam, was besloten haar Latijn en Grieks te laten leren en later nog eens met Cohen te overleggen wat zij kon worden. Julius nam de taak op zich om haar de beginselen van deze talen bij te brengen. Uiteindelijk is haar gelukt om via de omweg van de apothekersstudie en met de medewerking van minister Thorbecke de medicijnenstudie aan de Groningse hogeschool te kunnen volgen.

Julius zelf rondde juist in die tijd zijn studie medicijnen in Groningen af door op 1 juli 1867 te promoveren, waarna hij als klinisch assistent ging werken bij professor Rosenstein in het Academisch Ziekenhuis.

Aletta werd in april 1871 als student ingeschreven aan de Gro-

ninger hogeschool. Julius was degene, die haar voorstelde aan haar hoogleraren.

Ontslag van Julius

Maar Julius zelf moest in het voorjaar van 1872 de Groninger hogeschool verlaten. Hem was namelijk door de Curatoren ontslag aangezegd vanwege 'onbetamelikheden als assistent op de afdeling verloskunde'. Uit het proces-verbaal dat door de commissaris van politie was opgemaakt, blijkt dat dr. Jacobs, samen met drie studenten, de 15-jarige dochter van de baker, die in het ziekenhuis woonde, 's nachts in haar slaapkamer had opgezocht. De heren hadden de dames wijn opgedrongen. Op een gegeven ogenblik wilde dr. Jacobs haar de hand reiken, maar was daarbij uitgeleden en over een patiënte gevallen, die bij het meisje in dezelfde kamer lag. Dit alles was met veel geluid gepaard gegaan. Volgens een van de oppasseressen had dr. Jacobs wel vaker met de bakersdochter gestoeid.

Het ontslag was een grote tegenslag voor Julius. Het maakte een verdere wetenschappelijke carrière voor hem onmogelijk.

Julius is daarop uit Groningen naar Arnhem vertrokken, waar hij waarschijnlijk bij zijn broer Sam in huis kwam. Deze had er sinds 1868 de apotheek en drogisterij Boerhave. Op 6 mei 1874 liet Julius zich in het Lochemse bevolkingsregister inschrijven met als beroep 'geneeskundige'. Later heeft hij dit laten veranderen in 'verloskundige'. Waarschijnlijk nadat hij in 1874 voor de tweede keer aan de Groningse hogeschool promoveerde met stellingen over een verloskundig onderwerp. Het is aan te nemen, dat hij in Lochem in het ziekenhuis heeft gewerkt. Hij was in ieder geval inwonend bij een weduwe aan de Molenstraat en zal daarom wel geen praktijk aan huis hebben gehad. Zeker niet als verloskundige. Opmerkelijk is nog, dat bij 'Aanmerkingen' op het blad van het bevolkingsregister vermeld staat, dat Julius eigenlijk Israël heette en dat de Arrondissementsrechtbank te Zutphen hem op 8 juli 1875 vergunning

had verleend om zijn voornaam te veranderen in Julius Karel. Op 19 oktober 1876 trouwde hij met Antonia Wilhelmina (Anna) Bosch. Zij staat niet op het familieblad van Julius Jacobs in het Lochemse bevolkingsregister bijgeschreven, bijna zeker omdat het echtpaar kort na hun trouwen, op 31 december 1876 naar Nederlands-Indië vertrok.

Julius had er een baan als officier van gezondheid bij het KNIL aangenomen. Hij werd echter pas op 31 december 1877 uit het Lochemse bevolkingsregister geschreven!

Verblijf in Lochem

Aletta is tijdens Julius' verblijf in Lochem twee keer voor enige maanden bij hem geweest om aan te sterken. Ze schrijft in haar boek Herinneringen, dat de periode waarin ze zich voorbereidde op het kandidaatsexamen in de medicijnen, de moeilijkste en onaangenaamste tijd van haar leven is geweest. Ze had in die tijd heel veel van zichzelf geëist voor wat betreft de studie, waardoor ze haar gezondheid had ondermijnd. Na haar kandidaatsexamen in 1874 kreeg ze het advies van "verandering van lucht en algeheele vakantie". Met de belofte tot september niets meer te zullen uitvoeren, vertrok ze naar Lochem, naar broer Julius. Na drie maanden waren de koortsaanvalen verdwenen: "[.....] dank zij de Geldersche lucht voelde ik mij aanmerkelijk gezonder en sterker dan toen ik te Lochem aankwam." De studieboeken werden weer te voorschijn gehaald en Julius gaf wat leiding aan haar werk, zodat ze in september goed voorbereid de colleges kon gaan volgen.

Twee jaar later, in de zomer van 1876, was het weer zo ver. Ze had weer te veel van zichzelf gevraagd en ze was weer ziek. Een van haar hoogleraren onderzocht haar en adviseerde haar de studie te staken. Mocht ze al voor de nog wachtende examens slagen, dan zouden haar krachten niet toereikend zijn om later haar medische praktijk uit te oefenen. In een brief aan haar vader schreef hij dat ze longtuberculose had, voor die tijd een fatale ziekte. Helemaal ontdaan

pakte ze haar spullen en vertrok naar Sappemeer. Daar sloop ze midden in de nacht naar de gifkast van haar vader om een eind te maken aan haar leven. Waarom zou ze het langer rekken? Haar vader vermoedde blijkbaar iets en kwam op tijd tussenbeide. Omdat destijds het stellen van een diagnose voor longtuberculose in het beginstadium nog moeilijk was, adviseerde hij haar zich door hun vriend professor Rosenstein, die ondertussen werkzaam was in Leiden, opnieuw te laten onderzoeken en naar zijn mening te vragen. Dat heeft ze gedaan. Rosenstein kwam tot een geheel andere conclusie: haar hoest was een zenuwhoest. Ze moest maar eens flink aan het werk gaan om zo spoedig mogelijk haar doctoraal te doen. Daarna raadde hij haar luchtverandering aan. Dan zou ze zich wel weer sterker en gezonder gaan voelen.

Dat advies heeft Aletta opgevolgd en nog voor de grote vakantie heeft ze met goed gevolg het doctoraal examen gedaan. Ze vermeldt vervolgens in haar boek Herinneringen: "Twee dagen later ging ik naar Lochem. Dit keer bleven alle studieboeken thuis. Ik wilde nu terdege met mijn gezondheid in het reine komen. Reeds in die dagen mocht ik ervaren hoe spoedig het eenvoudige publiek zich er mee kon vereenigen, dat een vrouwelijke deskundige hulp aan het ziekbed kwam verlenen. In spoedgevallen kon ik herhaaldelijk mijn broer vervangen en nooit gaf dat tot moeilijkheden aanleiding, onverschillig of het om een kraamvrouw, een jongen, dan wel om een meer bejaarden patiënt ging. Met het grootste vertrouwen werd ik ontvangen, en meer dan eens is het gebeurd dat men mij vroeg om de zieke nu ook maar verder te behandelen."

Frederike van Uildriks

In het dagboek van de destijds in Lochem wonende schrijfster en publiciste Frederike van Uildriks is te lezen, dat Aletta Jacobs na 1876 nog een paar keer in Lochem is geweest. De dames hadden elkaar in de jaren 1881-1886, toen Frederike in Amsterdam werkte, leren ken-

nen door hun wederzijdse interesse voor de vrouwenbeweging.

“Op Zaterdag 30 Mei 1903 ‘s avonds onder de veranda lang bezoek van Gerritsen oudwethouder van Amsterdam en zijn vrouw Dr. Aletta Jacobs. Prettig gepraat en ons beiden best bekomen. Zij waren op een fietstocht.”

“Zondag 26 Augustus 1906. Bezoekje van Alet Jacobs ‘s avonds, toen wij rustig buiten zaten thee te drinken. Zij was nu beter na de

koloniale antropologie. In 1881 vergezelde hij de resident van Bantouwangi als officier van gezondheid op diens expeditie door Bali en Lombok. Over deze reis schreef hij het boek *Eenigen tijd onder de Baliërs. Eene reisbeschrijving met aantekeningen betreffende hygiene, land- en volkenkunde* (1883). Later verschenen van hem nog *De Badoeys* (1891) en *Het familie- en kampongleven op Groot-Atjeh. Een bijdrage aan de ethnografie van*

had tijdens haar latere reis door Indië in tegenstelling tot haar broer geen belangstelling voor wat Indonesische vrouwen met een pisang deden. Aletta interesseerde zich voor zaken als vrouwenkiesrecht en opleidingsmogelijkheden voor meisjes en publiceerde daarover in haar reisbrieven. Fascinerende observaties, maar buiten het onderwerp van Indië ongekuist vallend.”

Julius en Anna zijn nog een keer in Lochem terug geweest, toen ze tussen 1889 en 1891 tijdens hun verlof in Nederland in of in de buurt van Anna’s ouderlijk huis verbleven. Vier jaar later, in 1895, overleed Julius, slechts 53 jaar oud.

schok, dien haar gezondheid door Gerritsen’s dood verleden jaar had gehad.”

“23 Oktober 1908. Gister was er een vergadering van de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht, waar Br. en ik algemeen lid van zijn, van hier een afdeling op te richten. Half 5 bezoek van de spreekster Aletta Jacobs met Martine Kramer en een juffrouw Manus. [] Om kwart vóór 11 thuis. Volle vergadering, 48 leden voor de afdeling; debat met de dominees Steenbeek en Horst. Alet sprak goed, maar niet juist, om eenige geestdrift te wekken.” Het was op deze bijeenkomst, dat de jongeman haar namens zijn ouders bloemen kwam brengen. Waarschijnlijk zijn zij op Aletta’s komst naar Lochem geattendeerd door het lezen van bijgaande advertentie in de Lochemsche Courant van 21 oktober 1908.

Julius in Nederlands-Indië

Julius Jacobs ontwikkelde zich in zijn jaren in Nederlands-Indië, naast zijn werk als officier van gezondheid bij het KNIL, tot een enthousiast beoefenaar van de

Noord-Sumatra (1894).

In het boek *Indië ongekuist. Liefde, lust en hartzeer uit de Nederlands-Indische letteren*, samengesteld door Vilan van de Loo, maakt de samenstelster meerdere keren gebruik van Julius Jacobs observaties gedurende zijn reizen, zoals ze zijn weergegeven in zijn hierboven genoemde boeken. Vilan van de Loo over Julius Jacobs: “Een man die zich voornam de wetenschap, de maatschappelijke vooruitgang of eenvoudigweg de schone letteren te willen dienen met zijn observaties, bezat natuurlijk alle vrijheid van onderzoek. Daarvan heeft Julius Jacobs optimaal gebruik gemaakt. De arts reisde over Atjeh en Bali in zijn functie van officier van gezondheid, en noteerde wat zijn oog trof. Dat was opmerkelijk veel, vooral als het erotisch was. Zijn werk valt daardoor te schikken onder de medische prikkellektuur; in de bloemlezing zijn daarom verschillende fragmenten van deze voyeur opgenomen. Onwillekeurig vraagt men zich af wat zijn zuster Aletta Jacobs van zijn observaties vond. Zij, feministe en de eerste vrouwelijke arts van Nederland,